

1916 рік, жовтень

Харків

Антон Лапсін пив чай з кубинським ромом у конторі Азово-Донського банку*. Помічнику начальника розшукового відділення харківської кримінальної поліції було байдужісінько до запальної оповіді управителя Бориса Любимова. Адже той розповідав про зовсім далекі й відверто нудні для поліцейського матерії. Тож надвірний радник** і помічник начальника розшукового відділення Мартинова присмачував собі розмову з господарем кабінету.

Служба й посада давали Лапсіну владу. Це дозволяло мати гроші коли треба та в достатній кількості. Проте його зовсім не обходило, як працює фінансовий сектор, як гроші примножують гроші. Надто складні для поліцейського чина матерії. Не конче поратися біля свиней, аби їсти на Різдво ковбасу.

---

* Азово-Донський банк — один з найбільших комерційних банків царської Росії. Станом на другу половину 1916 року посідав четверте місце серед банків імперії за розмірами операцій (тут і далі — прим. авт.).

** Надвірний радник — у Російській імперії цивільний класний чин VIII класу в Табелі про ранги.

Проте надвірного радника привела до управителя справа настільки тонка й делікатна, що її вирішення вимагало часу. А сам Любимов був потрібен Лапсіну як конфідент. Тож довелося частуватися чаєм із кубинським ромом, терпляче чекати й навіть підтримувати розмову.

Управитель не пригощався. На здивоване питання гостя відповів — служба, ні-ні, тримає міцне для важливих гостей. Та й узагалі не дружить із зеленим змієм. Хіба на іменини, на великі свята в родинному колі чи на урочистих прийняттях. Любимов знав це. Делікатність його справи вимагала вивчити особу того, з ким матиме до діла. Тим-то й дивувався: тверезий банківський управитель зараз заявив таке, що зірветься хіба з п'яного язика:

— Російські рублі майже не мають вартості! Тобто, зараз, на цей момент — мають. Але ще до Різдва втратять вагу.

— Згляньтесь! Слово честі, дивно чути про втрату ваги грошей від того, хто має з ними справу!

Перш ніж пояснити свої слова, господар кабінету нервовим рухом поправив вузол краватки під горлом. Потім порухом указівного пальця посунув круглі окуляри, аби дужка знову вместилася над горбком носа. Його форма красномовно нагадувала, що при народженні батьки нарекли свого шостого нащадка Борухом. І в люди наймолодший з родини Ліберманів вибився лише вихрестившись і зробившись Борисом Любимовим.

Готуючи візит, Лапсін особисто й таємно опитав кількох агентів-«банкірів»*. І дізнався: саме керуючий

банківським відділенням на Миколаївській площі** в прагненні догодити стелиться перед усіма широким м'яким килимом. Адже цілком справедливо побоюється: хай щось навіть трошки не так, йому відразу нагадають єврейське походження.

Тим часом Любимов ковтнув прохололого чаю зі склянки в масивному срібному підстаканнику. Потому підвівся, не питаючи дозволу, долив у чай візитера рому. Для чогось глянув крізь скло, акуратно поставив напівпорожню пляшку на зелене сукно, яке вкривало поверхню масивного дубового столу.

— Я вам так скажу, Антоне Петровичу. Паперові гроші справді мають вагу. Яку саме — дізнаємося, коли одного разу складемо пачки докупи й зважимо. Але ж ви напевне чули про розпорядження уряду друкувати гроші? — Любимов стишив голос, мовби йшлося про державну таємницю. — Золотим запасом, добродію мій, кредитні білети не покриті. Ось щойно, два місяці тому, під кінець серпня, випустили два, — він показав Лапсіну два вкриті дрібним чорним волоссячком пальці, — мільярди рублів! Пом'янете моє слово, до кінця року грошову масу

називалися собачниками. Розшуком крадених коней займалися кіннотники. Спеціалісти із крадіжок у театрах звалися театрами й так далі. Відповідно, агенти, які займалися злочинами, скоєними в банках (крадіжки, пограбування), іменувалися банкірами. Свою сферу кожен знав добре й не ліз до чужої.

** Миколаївська площа — центральний майдан Харкова, діловий центр. Виникла одночасно із заснуванням міста. Була зручним місцем для проведення ярмарків, тому перша назва площі — Ярмаркова. Тепер — Майдан Конституції.

збільшать щонайменше втричі! А ще ж іноземні кредити... Ні-ні! — Любимов зробив під скельцями окулярів круглі очі, виставив руки долонями вперед, мовби захищався, хоча Лапсін не сперечався й не заперечував. — Я жодним чином не ставлю під сумнів дії нашого уряду! Уряд не винен. Тим більше — государ імператор! — Управитель озирнувся й вірнопіддано глипнув на портрет царя в себе за спиною. — Війна, усе війна, будь вона тричі неладна.

— Зрозуміло, що війна, — ром почав діяти, Лапсіну додалося куражу, захотілося сперечатися. — Але чому ви раптом завели про гроші?

— Про що ще говорити в банку? — Любимов розвів руками. — Тільки ж, Антоне Петровичу, нині значно більше цінуються процентні папери. Це якщо ви раптом...

— Я тут ні до чого, — перервав надвірний радник. — Особи, з якими доводиться мати справу, навряд чи знаються на подібних тонкощах, — відрізав поліцейський. — Їм треба не оті ваші незрозумілі папери. А живі гроші. П'ятсот тисяч рублів асигнаціями. Торгуватися, як розумієте, немає часу й можливостей. Біди, завдані війною, обговоримо по завершенню цієї операції. Ви вже запрошені моїм вдячним товаришем до ресторану. Замовлено окремий кабінет в «Астраханці»^{*}. Далеко й ходити не треба.

— Кажете, мовби впевнені в успіху.

— А ви не впевнені? — різко поцікавився Лапсін. — Чи ви не довіряєте мені?

---

* «Астраханка» — побутова назва ресторану в готелі «Астраханський», розташованого на розі Миколаївської площі та Монастирського провулку, поруч із будівлею Дворянських зборів.

— Кому ж довіряти, як не помічнику начальника розшукового відділення, — зітхнув управитель.

— Коли так, справді продовжимо розмову в ресторані. — Поліцейський підвівся. — Ходімо в касу, а я напишу розписку.

— Навіщо в касу? Нам усе сюди принесуть, — сказав Любимов, сідаючи й мостячись зручніше. — Я вже розпорядився.

Пачки в акуратних банківських упаковках по черзі вляглися в надрах чорного шкіряного саквояжа. Лапсін одягнув картате осіннє пальто, застібнув на всі гудзики, примостив на голові круглого коричневого капелюха. Сховав руки в рукавички тонкої, кольору кави з молоком замші зі стриманим візерунком на зовнішній частині. Правицею помацав кишеню, де сховався «бульдог»^{*}. Узяв саквояж лівою, двома зсунутими докупи пальцями торкнувся крисів капелюха, пославши Любимову салют, кинув поважно: «До скорої зустрічі, добродію мій. Ви щойно прислужилися імперії так сильно, як не можете собі уявити. Прийде час — усе вам розповім».

Переїнятий важливістю моменту й несподіваною значимістю, банківський управитель сам поспішив до дверей, аби люб'язно розчахнути їх перед надвірним радником. Хотів був провести через зал до виходу, та Лапсін жестом зупинив. Вийшов сам, без супроводу.

---

* «Бульдог» — тип кишенькового револьвера британського виробництва з коротким дулом, поширений та популярний наприкінці XIX—початку XX століття. Назва походить від оригінальної *British Bulldog*.

На вулиці поправив комір. Осінь переходила від «бабиного літа» в дощову пору — не лило, як у листопаді, а сіялося дрібненько. Таку погоду надвірний радник любив за неповторну атмосферу, яка краще сприймалася, коли зайдеш із вулиці додому, перевдягнешся в затишну домашню куртку, сядеш біля каміна з газетою й читатимеш її, запиваючи новини власноруч звареним глінтвейном.

Хоча сьогодні він уже наперед смакував вечерю в «Астраханському». Переможну, тріумфальну вечерю.

Метрів за тридцять попереду, біля бровки хідника, чекав терпляче нічим не прикметний однокінний екіпаж з гумою на колесах. На передку в кожусі й насунутій на брови шапці сидів один із чотирьох довірених агентів. У Антона Петровича Лапсіна був власний виїзд. Але зараз не той випадок, коли слід залучати ще й свого кучера, від якого в критичних ситуаціях толку мало.

На Миколаївській площі ніколи не бракувало екіпажів. Поліцейському чину завжди легко сторгуватися з першим-ліпшим «ваньком». Міг узагалі нічого не платити, показати картку й змусити підкоритися. Та ображений «ванько» негайно почне ляпати язиком, у хвіст та гриву лаяти знахабнілих фараонів, привертати зайву увагу. Простіше дати два рублі. Поїздка в один кінець вартувала тридцять копійок, тож оренда коляски з конем покривала пів дня роботи, якщо взагалі не всі дванадцять годин. Задоволений візник у таких випадках ще й без зайвих питань віддавав агентові верхній одяг — маскування понад усе. Сам же в чужому пальті йшов до найближчого трактиру й слухняно та терпляче чекав там, випиваючи во славу харківської кримінальної поліції.